

Є.С. Голуб
Сумський державний
педагогічний університет

МЕТА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЧИ КОМП'ЮТЕРНА ГРАМОТНІСТЬ?

У статті розглядаються основні характеристики понять «інформаційна культура» та «комп'ютерна грамотність». Визначаються їх взаємозв'язки та взаємовідносини. Наводяться приклади формування та розвитку базису інформаційної культури людини на засадах загального курсу інформатики. Робляться висновки щодо результатів шкільної освіти в контексті інформаційної спрямованості навчання.

В статье рассматриваются основные характеристики понятий «информационная культура» и «компьютерная грамотность». Определяются их взаимосвязи и взаимоотношения. Приводятся примеры формирования и развития базиса информационной культуры человека на основании общего курса информатики. Делаются выводы относительно результатов школьного образования в контексте информационной направленности обучения.

In the article the basic characteristics of the concepts «information culture» and «computer literacy» are reviewed. Their interrelations and correlations are defined. Some examples of formation and development of the basis of person information culture on the ground of general course of computer science are given. The conclusions concerning results of school education in the context of the information training are drawn.

Прискорений соціально-економічний розвиток нашої країни ставить нові вимоги до всіх сфер людського життя за умов інформаційного суспільства. Його становлення вимагає забезпечити адекватність освіти динамічним змінам, що відбуваються у природі та суспільстві, зростаючому обсягу інформації та стрімкому розвитку нових інформаційних технологій. У зв'язку з цим на зміну парадигмі «підтримуючої» або «просвітницької» освіти прийшла інноваційна парадигма освіти, найважливішою складовою якої стала ідея «освіти протягом усього життя», або «неперервної освіти».

Постановка проблеми. Реалізація ідеї неперервної освіти спрямована на подолання основної суперечності сучасної системи освіти – протиріччя між стрімкими темпами зростання знань у сучасному світі й обмеженими можливостями їх засвоєння людиною в період навчання. Ця суперечність змушує освітні установи насамперед формувати вміння вчитися, здобувати інформацію, витягати з неї необхідні знання. Однак для цього педагог не тільки повинен сам володіти особливими інформаційним знаннями та вміннями, але й бути професійно підготовленим транслювати їх, формуючи інформаційну

культуру учнів. Лише за дотримання цієї умови може бути реалізована ідея неперервної освіти [8, 10 – 12].

Зараз найбільш важливим стає навчити людину швидко сприймати та обробляти великі обсяги інформації, застосовуючи сучасні засоби, методи й технології роботи. Це зумовлено тим, що знання піддаються змінам щороку й устигають застаріти іноді раніше, ніж учні зуміють їх засвоїти.

Часто формування інформаційної культури оголошується як результат вивчення інформатики та інформаційних технологій. Для того щоб розібратися, чи так це насправді, необхідно чітко уявляти ієрархію рівнів результатів освіти та мати інструмент оцінювання, що дає змогу визначати рівень, досягнутий кожним [1, 8].

Аналіз актуальних досліджень. Проаналізувавши джерельну базу, можна простежувати особливості застосування і трактування таких понять, як «культура», «інформаційна культура», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо. Їх основні характеристики практично не змінювались протягом двох десятиліть, але ще й досі зустрічаються поодинокі випадки заміни одного поняття іншим. Здебільшого ці еквіваленти неправомірні, але і вони мають право на існування за умови деяких припущень. Указані терміни використовуються багатьма дослідниками у сфері загальної культурології, методології освіти та суспільних наук. Так, питаннями щодо культури та взаємопроникнення культурно-інформаційних тенденцій розвитку суспільства почали займатися вже понад 30 років тому (А.І. Ракітов, І.А. Негодаєв, Н.Б. Зинов'єва, А.А. Гречихін та ін.). Здійснювався аналіз технічних (С.В. Коновченко, І.П. Фарман, М. Кастельс) та соціальних аспектів (І.С. Мелюхін, Л. Туроу, Дж. Гран, Н.Н. Моїсєєв, К. Хессенг) становлення інформаційної культури. Розглядаються теоретико-методичні основи інформатизації навчання, питання розвитку інформаційної грамотності та інформаційної культури особистості (О.Я. Ярошенко, Б.С. Гершунський, Е.Г. Сілаєва та ін.).

Мета статті. Виходячи з актуальності цього питання, необхідно виявити основні характеристики понять «інформаційна культура» та «комп'ютерна грамотність»; визначити їх взаємозв'язки та взаємовідносини; навести приклади формування та розвитку базису інформаційної культури людини на засадах загального курсу інформатики; зробити висновки щодо результатів

шкільної освіти в межах інформаційної спрямованості навчання.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо більш ґрунтовно кожне з положень щодо виявлення ієрархічних рівнів результатів освіти. Якщо розглядати рівні результатів освіти за зростанням, то залежність виглядатиме так: *грамотність* → *освіченість* → *професійна компетентність* → *культура*. Ієрархія утворена згідно з матеріалом, викладеним у книзі Б.С. Гершунського «Філософія освіти для ХХІ століття».

Розглянемо кожен рівень освіти з урахуванням особливостей інформаційної складової.

«Грамотна людина – це, насамперед, людина, підготовлена до подальшого збагачення й розвитку свого освітнього потенціалу. Найважливіша педагогічна характеристика грамотності – доступність оволодіння нею для всіх і кожного, крім необоротних випадків важкої патології у фізичному й психічному розвитку людини» [3, 114]. У цьому трактуванні мова йде про загальну грамотність.

Яке ж місце в цьому контексті посідають такі поняття, як «комп'ютерна грамотність» та «інформаційна грамотність»?

Комп'ютерна грамотність – це вміння використовувати комп'ютер (на певному рівні технологій), знання його пристрою й принципів функціонування на рівні архітектури [4, 132].

Інформаційна грамотність – це:

- оптимальні засоби оперування зі знаками, моделями, даними, інформацією;
- надання необхідної інформації зацікавленому споживачеві для розв'язання теоретичних і практичних питань;
- механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання й передачі інформації;
- розвиток системи освіти, підготовка людини до ефективного використання інформаційних засобів, інформації й телекомунікацій [2, 19 – 25].

Володіння цими основними напрямками обумовлює «уміння формулювати інформаційну потребу, запитувати, шукати, відбирати, оцінювати й переробляти інформацію, в якому б вигляді вона не була» [5, 42].

Очевидно, що поняття «інформаційна грамотність» об'ємніше ніж «комп'ютерна грамотність». Перше є важливою складовою, що однозначно

зумовлює значний потенціал людини у розвитку своїх освітніх здібностей. Отже, наступна ланка в ієрархії рівнів результатів освіти визначається категорією «*освіченість*».

«*Освіченість* – це грамотність, доведена до необхідного максимуму в межах суспільства чи особистості. Освіченість припускає наявність досить широкого кругозору з різноманітних питань життя людини й суспільства. Але разом з тим вона припускає й достатню вибірковість за глибиною проникнення й розумінням певних питань» [3, 120]. Поняття «освіченість» має більш особистісний характер, ніж «грамотність». Це – результат розвиненого інтересу до певної галузі знань, поєднаного із самоосвітою, постійним оновленням знань у певній сфері.

Освіченість – складова частина загальної особистісної культури. Норма освіченості визначається суспільством стихійно, але її критерії можуть бути сформульовані й описані відносно різних етапів формування загальної й безпосередньо інформаційної освіти.

Виділяються вікові етапи освіченості. У будь-якому віці й на будь-якій стадії освіти існують «відмінники» й «двієчники». Тому можна формувати ідеальні моделі мінімуму й максимуму освіченості культурної людини щодо різних етапів його дорослішання:

I етап (3 роки – 17 років) – навчання соціально необхідного мінімуму знань (родина – дошкільні установи – школа);

II етап (17 – 22 роки) – здобуття професії, соціально необхідного мінімуму спеціальних знань і вмінь (спеціальні навчальні заклади);

III етап (після 22 років) – задоволення власних інформаційних потреб і вироблення знань і вмінь оцінювати себе; здібності, свої можливості, позитивні якості й недоліки. Цей етап характеризується усвідомленим індивідуальним рівнем інформаційної грамотності.

Усі три рівні зумовлені задоволенням інформаційного інтересу в певній галузі науки й культури і становленням особистісних інтересів. Кожному етапу відповідає певний усереднений рівень сукупності комп'ютерної та інформаційної грамотності як основи освітньої діяльності.

Кожний з етапів навчання наслідує визначений рівень професійної компетентності, орієнтований на певну сферу трудової діяльності людини. **Професійна компетентність** – це спектр інформаційної грамотності, що

актуалізується на власному професійному рівні. Крім того, «це ті компоненти, які можуть бути віднесені не стільки до предметного змісту, скільки до формованих якостей особистості: відповідальності, творчості, допитливості, наполегливості, прагнення до набуття нових знань, естетичного сприйняття дійсності й, звичайно, до високої моральності, без якої немислимий справжній професіонал своєї справи...» [3, 125]. Отже, професійна компетентність – сфера фахової освіти й застосування отриманих знань під час вирішення завдань певного класу [6, 31].

Виходячи із сучасних вимог, можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності:

- дослідницька діяльність;
- інноваційна діяльність, освоєння нових технологій;
- трансляція власного досвіду;
- використання ІКТ та ін.

Але жоден з перерахованих способів не буде ефективним, якщо людина сама не усвідомить необхідності вдосконалення власної професійної компетентності. Як наслідок, з'являється необхідність мотивації й створення сприятливих умов для зростання. Необхідно створити ті умови, в яких людина самостійно усвідомлює необхідність підвищення рівня власних професійних якостей. Аналіз власного досвіду активізує професійний саморозвиток, у результаті чого розвиваються навички дослідницької діяльності, які потім інтегруються у професійну діяльність.

Розвиток професійної компетентності – це динамічний процес засвоєння й модернізації професійного досвіду, що приводить до розвитку індивідуальних професійних якостей, інтегрування професійного досвіду, зумовлюючи безперервний розвиток і самовдосконалення. Можна виділити такі етапи формування професійної компетентності:

- самоаналіз й усвідомлення необхідності саморозвитку;
- планування саморозвитку (мета, завдання, шляхи вирішення);
- самопрояв, самоаналіз, самокорегування.

Усі ці етапи не можуть бути відтворені за умов відсутності інформаційної складової. Інакше не було б суперечності між тим «що є» і тим, «що повинно бути», і як результат – відсутність саморозвитку. Інформаційно грамотна людина – це потенціальна енергія, що може бути спрямована в будь-якому

напрямку, залежно від інтересів та здібностей. Слід зауважити, що комп'ютерна грамотність сама по собі не здатна обумовлювати настільки значні наслідки за означенням.

Формування професійної компетентності – процес циклічний, тому що в сучасному світі з постійно змінюваними характеристиками у природі й суспільстві та зростаючим обсягом інформації необхідне постійне вдосконалення й корегування знань, а саме підвищення професіоналізму. Тому вищеперераховані етапи повторюються, але вже в новій якості. Отже, освічена людина здатна формувати і вдосконалювати свій професіональний рівень.

«Культура – вищий прояв людської освіченості й професійної компетентності. Саме на рівні культури може в найбільш повному вигляді виявитися людська індивідуальність» [8, 10 – 12]. Це творча діяльність людини, що ґрунтується на системі цінностей та сукупності особистісних і загальнолюдських універсалій. Що ж таке в загальному контексті культури «інформаційна культура»?

Інформаційна культура відбиває ступінь оволодіння основами знань у сфері методів і технологій роботи з інформацією, а також наявність досвіду і навичок виконання інформаційних процедур. Інформаційна культура є частиною загальної культури особистості. Її формування відбувається у процесі неперервної освіти на всіх етапах з урахуванням особистісних здібностей. Отже, інформаційна культура поки ще є показником не загальної, а швидше, професійної культури, але поступово стає важливим фактором розвитку кожної особистості.

Необхідне використання можливостей всіх ланок системи неперервної освіти, починаючи з дошкільної і завершуючи освітою у ВНЗ, для формування інформаційної культури особистості. При цьому принципово важливим є одночасне підвищення інформаційної культури як тих, хто навчає (вихователів дитячих садів, учителів, викладачів), так й учнів (дошкільників, учнів, студентів, аспірантів). Способом формування інформаційної культури особистості повинен стати інтегрований, діяльнісно-орієнтований, побудований за блоково-модульним принципом курс «Основи інформаційної культури».

Аналіз досвіду роботи вчителів і викладачів доводить, що на сьогодні основною метою вивчення інформатики та інформаційних технологій у школі є досягнення рівня загальної грамотності в галузі інформатики, тобто

комп'ютерна грамотність. Ця грамотність встає в один ряд з такими компонентами результатів загальної освіти, як математична грамотність, мовна грамотність, історична грамотність тощо.

Такий висновок повністю відповідає цілям загальної освіти, а саме:

- формуванню основ наукового світогляду;
- розвитку мислення учнів;
- підготовці школярів до практичної діяльності, праці, продовження освіти.

Згідно із зазначеними цілями, освітній процес з інформатики та інформаційних технологій вибудовується за такими змістовними лініями:

- 1) лінія інформації;
- 2) кібернетична лінія;
- 3) лінія моделювання;
- 4) соціальна лінія;
- 5) алгоритмічна лінія;
- 6) системна лінія;
- 7) лінія ЕОМ;
- 8) лінія програмування;
- 9) лінія інформаційних технологій.

З огляду на лінії, намагатимемося деталізувати рівень загальної грамотності, що досягає учень у галузі інформатики й інформаційних технологій.

Результат, що досягається шляхом засвоєння змісту ліній 1 – 4, варто кваліфікувати як базову грамотність у галузі інформатики. На неї орієнтована перша мета загальноосвітнього курсу – формування основ наукового світогляду.

Результат, що досягається шляхом засвоєння змісту ліній 5 – 6, варто кваліфікувати як культуру мислення. Він орієнтований на досягнення другої мети – розвиток мислення учнів.

Результат, на який орієнтована третя мета – підготовка школярів до практичної діяльності, праці, продовження освіти, досягається шляхом засвоєння змісту ліній 7 – 10. Його варто кваліфікувати як комп'ютерну грамотність.

Висновок. Дійсно, шкільна освіта не дає достатнього рівня розвитку інформаційної культури. Якщо розглядати це питання неформально, то очевидно, що саме школа закладає фундамент інформаційної розвинутості

людини, яка потім відшліфовується на другому і третьому етапах освітнього процесу. Тобто мета середньої освіти полягає у формуванні комп'ютерної грамотності й закладанні основ інформаційної культури.

Для того щоб заяви щодо формування інформаційної культури під час організації шкільного освітнього процесу стали реальністю, треба як мінімум:

- науковий підхід до вивчення феномена «інформаційна культура», з метою надання однозначного визначення, не тотожного з комп'ютерною грамотністю;
- розробити науково аргументовані, дидактично обґрунтовані методики навчання основ інформаційної культури, починаючи з початкових класів;
- ліквідувати дефіцит навчальної, навчально-методичної літератури за цим напрямом як для вчителів, так і для учнів;
- технічно забезпечити школи необхідною кількістю та якістю комп'ютерної техніки;
- увести уніфікований вхідний рівень знань й умінь з інформатики та інформаційних технологій;
- організувати рівні можливості виконувати домашні або додаткові завдання на комп'ютері для всіх учнів [9, 39];
- забезпечити школи спеціально підготовленими педагогічними кадрами, здатними забезпечити кваліфіковане навчання основ інформаційної культури;
- організувати інтеграцію додаткової та основної освіти на засадах нових інформаційних технологій.

Необхідно розуміти, що виконання цих завдань не може бути результатом масового навчання в загальноосвітній школі, де використовуються традиційні способи і методи. Під час організації сучасного процесу навчання широко застосовуються спеціалізовані форми навчання, такі, як профільні курси, індивідуальна дослідницька й проектна робота учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.А., Скворцов Л.В. Создание информационной культуры для Европы. Доклад на VI конференции ЕКССИД, 23 – 25 марта 1991 г, Кантербери, Великобритания // Теория и практика общественно-научной информатики. – 1991. – № 2. – С. 5 – 29.
2. Гендина Н.И., Колкова Н.И., Скипор И.Л., Стародубова Г.А. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях: Учебно-методическое пособие. – М.: Школьная б-ка, 2003. – 296 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М.: Совершенство, 1998. – 240 с.
4. Голуб Е.С. Информатизация и компьютеризация образования. // Філософські

науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – С. 127 – 135.

5. Громова О. Развитие информационной грамотности учащихся в школьной и детской библиотеке // Библиотека в школе. – 2006. – №17. – С. 42.

6. Дорофеев А. Профессиональная компетентность как показатель качества образования // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – С. 30 – 33.

7. Маланин В.В. Информационные технологии в учебном процессе // Университетское управление: практика и анализ. – 2001. – № 4(19). – С. 18 – 21.

8. Силаева Е.Г. Методологические основы взаимосвязей информационной культуры личности и общества // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Международная научная конференция. – Краснодар – Новороссийск, 11 – 16 сентября 1996. – С. 10 – 12.

9. Ярошенко О.Я. Особливості впровадження інформаційних технологій в сучасній вищій школі // Філософські науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – С. 34 – 40.

УДК 37.017.4

Н.Л. Голубкова

Сумський державний

педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ШКОЛАХ США У ХХ СТОЛІТТІ

У статті розглядаються специфічні особливості становлення громадянського виховання в американській школі у ХХ столітті, яке є результатом історичного розвитку країни та її цінностей і посідає провідне місце у реформаційних процесах у галузі освіти.

В статье рассматриваются специфические особенности становления гражданского воспитания в американской школе в ХХ веке, которое есть результатом исторического развития страны и её ценностей и занимает ведущее место в реформационных процессах в сфере образования.

The article deals with the specific peculiarities of the formation of civic education in American school in the XX-th century, which is a result of the historic development of the country and its values, and takes the leading place in the reformation processes in the education of the USA.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку країни, коли Україна прагне збудувати правове демократичне суспільство та інтегруватися в європейську та світову спільноту, громадянське виховання стало нагальною потребою для українського суспільства. Реалізувати цю потребу неможливо без активної свідомої участі кожного громадянина, а саме цього ще не вистачає українській державі. У цьому контексті провідним завданням вітчизняних науковців і педагогів-практиків є вивчення досвіду впровадження